

Παπασταύρου, Δ. (2019). Ο ρόλος των άτυπων διεργασιών μάθησης μουσικής στην ανάδειξη της φιλίας στο εσωτερικό μιας μουσικής ομάδας μάθησης ενηλίκων. Στο Θ. Ράπτης & Δ. Κόνιαρη (Επιμ.), *Μουσική Εκπαίδευση και Κοινωνία: νέες προκλήσεις, νέοι προσανατολισμοί. Πρακτικά 8ου Συνεδρίου της Ε.Ε.Μ.Ε.* (σσ. 310-317). Θεσσαλονίκη: Ε.Ε.Μ.Ε.

Ο ρόλος των άτυπων διεργασιών μάθησης μουσικής στην ανάδειξη της φιλίας στο εσωτερικό μιας μουσικής ομάδας μάθησης ενηλίκων

Δήμητρα Παπασταύρου
Αναπληρώτρια εκπαιδευτικός, 2ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών
dimpapasta@gmail.com

Η παρούσα μελέτη επιθυμεί να συνδέσει τις μαθησιακές διεργασίες μιας άτυπης ομάδας μάθησης μουσικής με τη γέννηση και την ενδυνάμωση της φιλίας. Η έρευνα στηρίζεται στη συστηματική παρατήρηση μιας άτυπης μουσικής ομάδας πέντε ενηλίκων. Μέσα από τη μουσική πράξη και τις πολύωρες συζητήσεις τους, οι ενήλικες συγκροτούν τις μοναδικές τους «άρρητες θεωρίες μάθησης» και κατασκευάζουν μια κοινή αισθητική. Καθώς εξελίσσονται δεξιολογικά, αποκτούν μια αίσθηση ικανοποίησης και ασφάλειας και αρχίζουν να βλέπουν την ομάδα τους ως συγκρότημα. Η σύλληψη του συγκροτήματος εκφράζει τη μετατροπή της ομάδας μάθησης σε παρέα φίλων. Η μουσική πράξη γίνεται το μέσο για την ενδυνάμωση μιας βαθιάς δέσμευσης του ενός με τους άλλους και η παρέα γίνεται η ίδια το βασικό κίνητρο της μουσικής πράξης. Η έρευνα αυτή αναδεικνύει τη σημασία της εθνογραφικής μελέτης στον χώρο της Μουσικής Παιδαγωγικής σκιαγραφώντας πιθανές προεκτάσεις της αλληλεπίδρασης εντός των άτυπων μουσικών ομάδων και ανατροφοδοτώντας τον ρόλο τους στη μάθηση μουσικής.

Λέξεις κλειδιά: άτυπες διαδικασίες μάθησης, ομάδα μουσικής μάθησης ενηλίκων, φιλικές σχέσεις

The role of informal music learning procedures in fostering friendship within an adult music learning group

Dimitra Papastavrou
Substitute teacher, 2nd Primary School of Athens
dimpapasta@gmail.com

The present study wishes to relate the learning processes of an informal music learning group to the birth and strengthening of friendship. The survey is based on the systematic observation of an informal group of five adults. Through their musical practice and conversations, adults construct their unique 'tacit learning theories' and create a common aesthetic ground. Gradually, as they improve technically, adults share a sense of satisfaction and safety, and start viewing their group as a band. This conceptual band formation expresses the transformation of an informal learning group into a group of friends. Musical practice becomes the means to strengthen a deep engagement with one another, and their company becomes the main motive for musical practice. This research highlights the importance of ethnographic study in the field of Music Education, outlining possible extensions of interaction within informal music groups, and broadening their role in music learning.

Keywords: Informal learning procedures, adults' music learning group, friendships

Η μοναξιά δεν είναι σε καμία περίπτωση χαρακτηριστικό των ανθρώπων που μαθαίνουν μουσική. Πιο συγκεκριμένα στη σφαίρα των άτυπων διεργασιών, η μάθηση μουσικής στηρίζεται στη μάθηση με άλλους (Green, 2008). Η αντιγραφή και η αναπαραγωγή κομματιών, η ανάγνωση και η γραφή μουσικών κειμένων και το να ανατρέχει κανείς σε βιβλία ή σε άλλες αντίστοιχες πηγές είναι συνήθως ατομικές δραστηριότητες (Green, 2002). Ωστόσο, οι μοναχικές πρακτικές μάθησης συνοδεύονται από άλλες εξίσου σημαντικές πρακτικές που πραγματοποιούνται μέσα από την επικοινωνία και τη συζήτηση με τους άλλους (π.χ. φίλους, αδέρφια ή συνομηλίκους). Αυτή η τελευταία ανάγκη εκφράζεται και με τη σύσταση άτυπων ομάδων μάθησης οι οποίες συγκεφαλαιώνουν το ατομικό με το ομαδικό αποδίδοντας έναν συλλογικό χαρακτήρα ακόμα και στις πιο μοναχικές πρακτικές. Αυτές οι ομάδες μπορεί να έχουν πολλές διαφορετικές μορφές: σε κάποιες, ένα από τα μέλη μπορεί να έχει τον ρόλο του δασκάλου, ενώ σε άλλες τα μέλη μαθαίνουν μέσα από την επαφή και την ισότιμη παρουσία τους στην ομάδα (Green, 2002).

Όσον αφορά τον σχηματισμό τέτοιων ομάδων, κεντρικό ρόλο φαίνεται να έχουν οι στενές προσωπικές σχέσεις μεταξύ των μελών τους. Το να είναι κανείς φίλος με κάποιον και το να ανήκει σε μια παρέα αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στη δημιουργία τους (Green, 2005). Η επιλογή φίλων, με τη σειρά της, επηρεάζεται άμεσα από γεωγραφικούς και κοινωνικούς παράγοντες. Στις διαδικασίες της διαπροσωπικής έλξης ο ρόλος της «εγγύτητας» και της «ομοιότητας» παίζει πολύ σημαντικό ρόλο: είναι ευκολότερο να επικοινωνήσουμε, να σχετιστούμε και να συνδεθούμε συναισθηματικά με ανθρώπους που βρίσκονται κοντά μας στον χώρο, ενώ, ταυτόχρονα, με τους ίδιους ανθρώπους είναι εξαιρετικά πιθανό να μοιραζόμαστε ένα κοινό κοινωνικό, οικονομικό και πολιτισμικό υπόβαθρο (Χρηστάκης & Χαλάτσης, 2010, σελ. 31).

Στις περισσότερες μελέτες που αφορούν τη δημιουργία μουσικών ομάδων άτυπης μάθησης, οι ομάδες απαρτίζονται από έφηβους συνομηλίκους που γνωρίζονται από το σχολείο (βλ. Bennett, 1980· Green, 2008· Campbell, 1995· Campbell, 2002· Lilliestam, 1996· Jaffurs, 2006· Allsup, 2004· MacDonald & Miell, 2000). Το σχολείο παίζει καταλυτικό ρόλο στη συγκρότηση μουσικών ομάδων γιατί αποτελεί ένα πεδίο στο οποίο εκφράζονται και συνδιαμορφώνονται τα μουσικά γούστα, αλλά και γιατί ενίοτε παρέχει τον εξοπλισμό ή τους χώρους για πρόβες και συναυλίες (Bennett, 1980, σσ. 24-25). Ταυτόχρονα, ως «μείζον περιβάλλον δραστηριότητας», το σχολείο είναι η «κυριότερη πηγή φίλων», ακόμα και κατά την ενήλικη ζωή (Χρηστάκης & Χαλάτσης, 2010, σσ. 65-67).

Στις περισσότερες ομάδες των εφήβων συνομηλίκων, οι φιλικές σχέσεις προϋπάρχουν της μαθησιακής διαδικασίας και ορίζουν οι ίδιες τον μετασχηματισμό της παρέας σε μουσική ομάδα. Οι προσωπικές σχέσεις των μελών της μουσικής ομάδας είναι αυτές που ενισχύουν τη μουσική πράξη –οι φίλοι μαθαίνουν να μαθαίνουν μαζί– (Lilliestam, 1996) και που προάγουν τη μουσική δημιουργία τόσο στην εφηβεία όσο και στην ενήλικη ζωή (McMillan, 1999). Και για τους ενήλικες η παρέα είναι ένας συμβολικός χώρος που παίζει καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία άτυπων μουσικών ομάδων (Χρηστάκης, 1999).

Οι άτυπες μουσικές ομάδες συνομηλίκων (εφήβων ή νεαρών ενηλίκων) μετατρέπονται σχεδόν αυτομάτως σε μουσικό συγκρότημα, σε μια καθορισμένη δηλαδή μουσική ομάδα η οποία ζωντανεύει ένα φανταστικό: φτιάχνει τον απόλυτο συμβολικό χώρο μέσα στον οποίο τα μέλη πειραματίζονται στην πράξη τόσο με τις

μουσικές αναζητήσεις τους όσο και με τους προσωπικούς τους δεσμούς. Ακριβώς επειδή η σύσταση του συγκροτήματος πηγάζει από την ύπαρξη της παρέας, ο μετασχηματισμός μιας μουσικής ομάδας σε συγκρότημα γίνεται άμεσα: για να μπει κάποιος στο συγκρότημα δεν απαιτούνται συγκεκριμένες αποδείξεις ότι έχει κάποιο ιδιαίτερο ταλέντο, πείρα ή τεχνικές γνώσεις. Αρκεί να είναι φίλος (Χρηστάκης, 1999). Έτσι, στα περισσότερα κιθαριστικά μουσικά είδη τα συγκροτήματα διαμορφώνονται σε πολύ πρώιμα στάδια της μουσικής μάθησης, κατά τα οποία οι οργανοπαίκτες σχεδόν αδυνατούν να ελέγξουν τα μουσικά τους όργανα (Green, 2002).

Η έρευνα

Η παρούσα έρευνα βασίζεται στην κοινή μαθησιακή πορεία πέντε ενηλίκων αντρών στη Θεσσαλονίκη, οι οποίοι συγκρότησαν μια μουσική ομάδα με κοινό στόχο να μάθουν και να παίζουν μαζί δύο μουσικά είδη που ανήκουν στη σφαίρα της μουσικής παράδοσης των ΗΠΑ, την μπλουγκράς [bluegrass] και την τζίτσι σουίνγκ [gypsy swing] μουσική. Πριν τη συγκρότηση της ομάδας τους, οι πέντε ενήλικες δεν αποτελούσαν μια σχηματισμένη παρέα και δεν διατηρούσαν όλοι φιλικές σχέσεις μεταξύ τους. Αναλύοντας τις μαθησιακές τους διεργασίες, εδώ παρακολουθούμε την αντίστροφη διαδικασία, δηλαδή το πώς η μουσική πράξη μπορεί να παίξει καταλυτικό ρόλο στη γέννηση και την ενδυνάμωση της φιλίας. Πώς το κοινό έργο στο οποίο επικεντρώνεται η ομάδα συνεργασίας ορίζει ένα πεδίο μέσα στο οποίο οι συνεργάτες γίνονται σταδιακά φίλοι (Vernon, 2010).

Η έρευνα (που πραγματοποιήθηκε από το φθινόπωρο του 2006 μέχρι τον χειμώνα του 2008 στη Θεσσαλονίκη) στηρίζεται στη συστηματική παρατήρηση αυτής της ομάδας των πέντε ενηλίκων ανδρών ηλικίας 30 έως 34 ετών, οι οποίοι κατέχουν ένα αρκετά προχωρημένο δεξιολογικό επίπεδο στο μουσικό όργανο με το οποίο καταπιάνονται, αλλά που δεν εργάζονται ως επαγγελματίες μουσικοί. Η μελέτη καταγράφει τη διαδρομή τους από τη δημιουργία της ομάδας μέχρι και τη χρονική στιγμή που άρχισαν τις πρώτες ζωντανές τους εμφανίσεις. Το υλικό της έρευνας αποτελείται από ηχογραφημένα αποσπάσματα των πολύωρων εβδομαδιαίων συναντήσεων της ομάδας και από ατομικές συνεντεύξεις (Παπασταύρου, 2010).

Από τους πέντε (σ.σ. χρησιμοποιούνται ψευδώνυμα) ο Θοδωρής, ο Κυριάκος και ο Γρηγόρης παίζουν κιθάρα, ο Σπύρος παίζει βιολί και μπάτζο και ο Αναστάσης ηλεκτρικό μπάσο. Κατά την παιδική και εφηβική τους ηλικία, ο Σπύρος και ο Αναστάσης είχαν φοιτήσει σε ωδείο (ο πρώτος μάθαινε βιολί για επτά χρόνια και ο δεύτερος κιθάρα για δύο χρόνια). Ο Κυριάκος, ο Γρηγόρης και ο Θοδωρής είχαν μια βραχύβια εμπειρία μαθητείας όταν ήταν μικροί. Ο Κυριάκος είχε κάνει κάποια μαθήματα μπουζουκιού και ο Γρηγόρης κάποια μαθήματα κιθάρας (και οι δύο με δάσκαλο σε χώρο του Δήμου τους), ενώ ο Θοδωρής είχε κάνει λίγα ιδιαίτερα μαθήματα πιάνου. Και οι τρεις ξεκίνησαν να ασχολούνται συστηματικά με την κιθάρα μόνοι τους, από φίλους και παίζοντας με φίλους, κατά την εφηβική και πρώιμη ενήλικη ηλικία.

Η σύσταση της ομάδας: από την αναζήτηση στη γνωριμία

Ήδη από την εφηβεία τους, οι πέντε αυτοί άνθρωποι συνδέουν τη μουσική πράξη με

την παρουσία άλλων. Η μάθηση είναι αλληλένδετη με την πράξη, η οποία με τη σειρά της νοείται ως σύμπραξη με άλλους συνομηλίκους. Ο άλλος, όταν εμφανίζεται, λειτουργεί ως κίνητρο για τη μάθηση και όταν απουσιάζει, λειτουργεί ως αντικίνητρο.

Α: Άκουγα ροκ συγκροτήματα της εποχής, τέτοια, ρε παιδί μου και ήθελα έτσι να παίξω με μπάντα ας πούμε ξέρω 'γω και τέτοια. Ε! Ξεκίνησα μόνος μου, ξέρω 'γω, να βγάλω κομματάκια σιγά-σιγά, ξέρεις, χαιρόμουνα, αυτά ήτανε γύρω στα δεκαπέντε, κάπου εκεί. Χαιρόμουνα που πήγαινε το χέρι μου (...) αυτό με κράτησε πιο μετά, συνέχιζα, μάθαινα ας πούμε, άρχισα, έπαιζα σε γκρουπάκια της γειτονιάς.

Σ: Δεν ενθαρρύνεσαι να παίζεις με άλλους όταν είσαι στο ωδείο. Αυτό που σε ενθαρρύνουν να κάνεις είναι να περνάς πολύ χρόνο μόνος σου μελετώντας.

Πολύ συχνά ο άλλος είναι ο φίλος που ενθαρρύνει και προτρέπει:

Γ: Ένας φίλος συγκεκριμένα μου είπε, πάμε να μάθουμε κιθάρα. Εγώ, ξέρεις, κλασικός χωριάτης, λέω, τι κιθάρες και βλακείες. Μου λέει, πάμε ρε συ λέει, δεν έχουμε να χάσουμε κάτι. Πράγματι έτσι έγινε, με πήρε δηλαδή σηκωτό σχεδόν, έτσι ξεκινήσαμε.

Ή ο φίλος που καθοδηγεί και διδάσκει:

Θ: Δεν είχα σχέση μετά [με τη μουσική] μέχρι και τα δεκαέξι, όπου γνώρισα έναν φίλο ο οποίος έπαιζε κιθάρα και κάθισε και μου έδειξε στην κιθάρα, μέσα σε τρεις τέσσερις ώρες, το *I wish you were here* των Pink Floyd το οποίο μου άρεζε πολύ εκείνο τον καιρό, οπότε το πήρα απόφαση να πάρω κιθάρα. Πήρα κιθάρα και ξεκίνησα να βγάλω αυτά που μου αρέσανε στην κιθάρα.

Κ: Δεν έπαιζα με κόσμο μέχρι τότε (...). Με τον Αναστάση ψιλοπαίζαμε έτσι μαζί, κλασικές κιθάρες είχαμε και σύντομα, εκεί στο Λύκειο κάτι, πήραμε και τις πρώτες μας ηλεκτρικές. (...) Κυρίως με τ' αυτί [προσπαθούσαμε] να βγάλουμε πράγματα, γιατί είχε και κάποια ελάχιστη θεωρητική γνώση, πιο πολύ αυτός, (...) που είχαν μείνει απ' το ωδείο, και τ' άλλα με τ' αυτί, και ό,τι πληροφορία μπορούσε να πέσει, (...) είχε πάει δηλαδή αυτός, όχι εγώ, σε κανά δυο ανθρώπους έτσι να κάνει κάνα μάθημα και μου 'λεγε και μένα. Αυτό συνέχιζε να γίνεται.

Μέχρι τη στιγμή της συνάντησής τους, οι πέντε αυτοί άνθρωποι φαντασιώνονται και θεμελιώνουν τη μουσική τους πορεία μέσα από την παρουσία των άλλων. Η ένταξη σε ένα συγκρότημα εγγράφεται ως αυτοσκοπός. Ανεξάρτητα από την εξοικείωσή τους με τη μουσική, όλοι τους περνούν άμεσα από την ακρόαση στην πράξη, ενώ η απόκτηση ενός μουσικού οργάνου δεν εξυπηρετεί τη μαθητεία, αλλά το παίξιμο. Η παρουσία άλλων ανθρώπων στη μουσική πράξη είναι ταυτόχρονα στόχος και προϋπόθεση.

Καθώς μεγαλώνουν και αποκτούν μεγαλύτερη δεξιοτεχνική ευχέρεια, αυτό το συναίσθημα γιγαντώνεται. Τα μουσικά είδη που τους εμπνέουν και από τα οποία καθοδηγούνται ορίζονται από ομάδες συνεργασίας ή από μουσικά συγκροτήματα. Συνεπώς, η εξέλιξη του καθενός στον χώρο της μουσικής νοείται αποκλειστικά ως ομαδική υπόθεση. Όσο καταρτίζονται τεχνικά τόσο περισσότερο αποζητούν τους άλλους με τους οποίους θα φτιάξουν το δικό τους συγκρότημα. Η σύσταση μιας μουσικής ομάδας εκπληρώνει την ανάγκη του καθενός να σκαρφιστεί μια σειρά από σενάρια και να επιδοθεί μαζί με άλλους σε πρακτικές που θα τον μεταφέρουν από τον κόσμο των ακροατών σε αυτόν των μουσικών (Παπασταύρου, 2016).

Η αναζήτηση άλλων προσώπων είναι μια αναπόφευκτη διαδικασία, η οποία έχει κοινά χαρακτηριστικά. Εκτός από τον Κυριάκο και τον Αναστάση που είναι παιδικοί φίλοι από τη γειτονιά, όλες οι υπόλοιπες γνωριμίες συγκροτούνται –με διαφορετικούς συνδυασμούς, σε διαφορετικές χρονικές στιγμές– με τον ίδιο ακριβώς τρόπο: μέσα από αγγελίες τις οποίες οι ίδιοι βάζουν ή στις οποίες ανταποκρίνονται.

Ο Αναστάσης γνωρίζει τον Θοδωρή μέσα από μια αγγελία που βάζει ο πρώτος σε μια ραδιοφωνική εκπομπή για να συστήσει ένα μουσικό συγκρότημα. Ο Θοδωρής ανταποκρίνεται, και στη συνέχεια μέσω του Αναστάση γνωρίζει τον Κυριάκο. Οι τρεις τους αρχίζουν κατά περιόδους να βρίσκονται στα σπίτια τους και να παίζουν μαζί.

A: (...) Είχα βάλει εγώ μια αγγελία, νομίζω ότι έψαχνα μουσικούς για να κάνω σάουντερν ροκ συγκρότημα. Δεκαεφτά χρονών, κάτι τέτοιο. Και είχε απαντήσει ο Θοδωρής. Ο οποίος ήταν παντελώς άσχετος από κιθάρα (...) αλλά ήταν χρυσό παιδί ας πούμε και ήξερε και κομπιούτερ και μου είπε, ωραία, θα σου μάθω εγώ κομπιούτερ, θα μου μάθεις εσύ κιθάρα.

Ο Σπύρος με τον Γρηγόρη γνωρίζονται μέσω αγγελίας σε ηλικία 18 και 22 ετών αντίστοιχα:

Γ: Γύρω στο 1993 πρέπει να 'ταν, καλοκαίρι '94, πριν πάρω το πτυχίο μου, ήρθε ένας Αυστριακός ένα καλοκαίρι, ο οποίος έπαιζε μαντολίνο, και έβγαλε μια ανακοίνωση σ' ένα στούντιο στη Θεσσαλονίκη ότι αναζητώ ξέρω 'γω κιθαρίστα και γενικώς μουσικούς για να στήσω μπλούγκρας μπάντα. Γενικώς δεν υπήρχε τότε κάτι τέτοιο, δεν υπήρχαν άτομα που να ασχολούνται με αυτή τη μουσική. (...) Και τότε μια φίλη συγκεκριμένα, σου λέω πάλι στο εντελώς τυχαίο, μου λέει είδα μια αγγελία, ζητάει κάποιος μουσικός, ένας αυστριακός, ζητάει έναν κιθαρίστα που να παίζει μπλούγκρας. E! Και λέω ας κάνω μία γνωριμία. Κι έτσι έγινε ξέρεις. Γνωριστήκαμε. [ενν. με τον Σπύρο]

Η τελευταία γνωριμία μέσω αγγελίας του Αναστάση με τον Σπύρο είναι αυτή που κλείνει τον κύκλο των πέντε και επισφραγίζει τη δημιουργία μιας ομάδας φέρνοντάς τους όλους σε επαφή γύρω από έναν κοινό σκοπό.

A: (...) τον Σπύρο τον γνώρισα έτσι από μια αγγελία ενός άλλου άσχετου, ο οποίος ζητούσε μπασίστα για να παίζει Τζάνγκο στιλ [ενν. τον κιθαρίστα Τζάνγκο Ράινχαρντ] ξέρεις, το οποίο δεν υπήρχε εδώ πέρα. Εγώ νόμιζα ότι μόνο εγώ και ο Θοδωρής το ξέραμε. Και πήρα έτσι από περιέργεια. Γνωρίσαμε τον Πιερ (...) και μου είπε ότι ξέρει κάποιον βιολιστή ας πούμε που παίζει σουίνγκ και τέτοια, και του ζήτησα κατευθείαν τηλέφωνο. Μου είπε ότι παίζει και μπάντζο, E! Λέω, θα 'ναι άνθρωπος, ας πούμε δικός μας αυτός, και πήρα τηλέφωνο τον Σπύρο και γνωριστήκαμε.

Η κάθε γνωριμία παρουσιάζεται σαν να ήρθε τυχαία. Ωστόσο, η Θεσσαλονίκη είναι ένας ευρύτερος χώρος στον οποίο οι άνθρωποι με κοινά ενδιαφέροντα και γούστα αργά ή γρήγορα συναντιούνται. Οι πέντε αυτοί άνθρωποι δεν σύχναζαν σε χώρους όπου θα μπορούσαν να γνωρίσουν αυτούς που αναζητούσαν (π.χ. σε δισκοπωλεία ή μουσικά στέκια) και δεν φοιτούσαν ούτε είχαν φοιτήσει σε κάποιο μουσικό ίδρυμα που ενδεχομένως θα πρόσφερε ένα τέτοιο δίκτυο γνωριμιών. Γι' αυτούς τους λόγους, ανταποκρίνονταν σε αγγελίες. Πριν την εποχή του διαδικτύου και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης η αγγελία σε κάποιο στούντιο ή δισκοπωλείο, στο ραδιόφωνο ή σε ένα μουσικό περιοδικό αποτελεί έναν τρόπο επικοινωνίας και γνωριμίας δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για εγγύτητα.

Η συγκρότηση της ομάδας: από τη μουσική πράξη στις σχέσεις ζωής

Αν και μέχρι να γνωριστούν μόνο οι τρεις από τους πέντε ενήλικες είχαν υπάρξει μέλη κάποιου μουσικού συγκροτήματος, και οι πέντε είχαν αφιερώσει ένα πολύ μεγάλο κομμάτι του προσωπικού τους χρόνου στο να βγάζουν κομμάτια με το αυτί και στο να εξελίσσουν την τεχνική τους ευχέρεια.

Έτσι, τη χρονική στιγμή που συναντιούνται, οι πέντε ενήλικες είναι ήδη κάτοχοι ενός αρκετά υψηλού επιπέδου δεξιοτεχνίας, αλλά και αρκετών εξειδικευμένων πληροφοριών που σχετίζονται με τις μουσικές που τους ενδιαφέρουν. Τα ακούσματά τους είναι αρκετά κοινά (αυτά άλλωστε τους έφεραν σε επαφή), αλλά στην πράξη έχουν ασχοληθεί με διαφορετικά μουσικά είδη της τεράστιας κιθαριστικής μουσικής κουλτούρας που καλλιεργήθηκε στις ΗΠΑ και στο Ηνωμένο Βασίλειο κατά τον εικοστό αιώνα. Έτσι, για να καταφέρουν να οριοθετήσουν το μουσικό ύφος αυτής της ομάδας ορίζουν την απόκτηση ενός κοινού ρεπερτορίου ως πρώτο στόχο των συναντήσεών τους. Πρώτο βήμα είναι η ακρόαση και η επιλογή των κομματιών, η οποία λόγω της τεχνικής τους κατάρτισης σχεδόν συμβαδίζει με την αναπαραγωγή με το αυτί. Η συνεργασία γίνεται κύριος οδηγός της μάθησής τους, τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο.

Στην τζίπσι σουίνγκ και στην μπλούγκρας μουσική, τα μουσικά κομμάτια έχουν ένα ενδιάμεσο αυτοσχεδιαστικό τμήμα. Επομένως, το χτίσιμο ενός κοινού ρεπερτορίου συμβαδίζει με τον ομαδικό αυτοσχεδιασμό. Η αντιγραφή με το αυτί επικεντρώνεται στη μελωδική και αρμονική δομή του αυτοσχεδίου τμήματος, το οποίο τα μέλη της ομάδας μεταχειρίζονται αρχικά ως ένα επιπλέον μέρος του κομματιού που προσπαθούν να αναπαράγουν.

Στην προσπάθειά τους όμως να χτίσουν έναν δικό τους, ομαδικό αυτοσχεδιασμό τα μέλη επιδίδονται σε μια σειρά από πρακτικές τεχνικές εντός της ομάδας. Αναπόσπαστο κομμάτι είναι τόσο η μουσική πράξη όσο και οι μεταξύ τους κουβέντες. Για να καταφέρουν να βελτιωθούν τεχνικά, οι πέντε ενήλικες κατασκευάζουν τις μοναδικές τους «άρρητες θεωρίες μάθησης» (Παπασταύρου, 2010, σελ. 206). Αυτές οι θεωρίες βασίζονται σε οτιδήποτε: καθιερωμένες θεωρίες, πολιτικές και αισθητικές απόψεις, απόψεις για τη ζωή, ακόμη και απλές, καθημερινές ιδέες. Οι θεωρίες αυτές παίζουν καταλυτικό ρόλο στις σχέσεις που συγκροτούνται εντός της ομάδας.

Καθώς τα μέλη αναπτύσσουν τις τεχνικές τους ικανότητες γύρω από τον αυτοσχεδιασμό, αρχίζουν να συγκροτούν ομαδικές αισθητικές θεωρίες. Η αισθητική της ομάδας σε συνδυασμό με την τεχνική τους εξέλιξη, τον εμπλουτισμό του ρεπερτορίου τους, την απόκτηση μιας κοινής μουσικής γλώσσας και την ικανότητά τους να αυτοσχεδιάσουν είναι οι κύριοι παράγοντες που εκφράζουν διά της πράξης και διά του λόγου το δέσιμο της ομάδας. Τα μέλη δίνουν μεγάλη αξία στην ανεκτικότητα και στην ικανότητα να ακούν ο ένας τις ιδέες του άλλου. Η συναίνεση, οι σχέσεις ανοχής και η συνεργασία κατά τη διάρκεια των προβών ενισχύουν τη δέσμευση των μελών στην ομάδα (Green, 2002).

Το αρχικό κίνητρο που τους έφερε κοντά, η αγάπη για συγκεκριμένα μουσικά είδη, εκδηλώνεται σταδιακά ως η αγάπη του ενός για τον άλλον. Η ομάδα μετασχηματίζεται σε παρέα που συγκροτείται από φιλικές σχέσεις. Η μουσική επανέρχεται λοιπόν ξανά και ξανά στην ομάδα, όχι για να επιβεβαιώσει την τεχνική τους εξέλιξη, αλλά για να επιβεβαιώσει τις μεταξύ τους σχέσεις.

Σ: Ακόμα και αν δεν είσαι ερωτευμένος μ' ένα μουσικό ύφος, από τη στιγμή που έχεις δυο, τρεις, τέσσερις ανθρώπους γύρω σου που το γουστάρουνε, το αγαπάνε και μπορείς να παίξεις μαζί τους, πιστεύω ότι κάλλιστα θα κάτσεις να παίξεις. Δηλαδή, ο Κυριάκος μού είχε πει μια φορά ότι αν εγώ με το Γρηγόρη τύχαινε και παίζαμε ρέγκε, θα 'παιζε ρέγκε αυτή τη στιγμή.

Κ: Θα αγαπιόμασταν κι αλλιώς ενδεχομένως σαν άνθρωποι, αλλά ίσως να μην είχαμε τόσο, τέτοια συχνή επαφή ας πούμε, αν δεν υπήρχε η μουσική στη μέση σίγουρα. (...) Αυτό που μας φέρνει κοντά σαν ανθρώπους είναι η προσωπική σχέση. Δεν είναι η μουσική.

Στην περίπτωση των πέντε ενηλίκων (που είναι όλοι τους πάνω από τριάντα ετών) η μουσική πράξη δεν είναι ένα μέσο μιας εξωστρεφούς κοινωνικοποίησης (όπως είναι κυρίως στην εφηβεία ή στη νεαρή ενήλικη ζωή), ενώ οι φιλικές σχέσεις συγκροτούνται ή επανεξετάζονται στο εσωτερικό της ομάδας. Έτσι, ο σχηματισμός του συγκροτήματος αργεί να πραγματοποιηθεί. Εδώ η ομάδα αποτελεί έναν εσωστρεφή χώρο αυτοβελτίωσης και διαφυγής από την καθημερινότητα.

Σ: Γ' Ωραιόκαστρο [ενν. την περιοχή όπου συναντιούνται] είναι η μόνη μου διαφυγή (...). Έχω γίνει πολύ καλύτερος με σας. Γιατί παίζουμε και *πολλές ώρες* (...).

Κ: Τριανταπέντε χρονών τριάντα χρονών άνθρωποι, αφήνουμε τις δουλειές μας και τα λοιπά, και βρίσκουμε χρόνο να κάνουμε αυτό το πράγμα. Αυτά είναι... για το φοιτητή. Κατάλαβες;

Σ: Μας κάνει πολύ καλό που βρισκόμαστε και παίζουμε.

Κ: Και κάνουμε και καλή παρέα.

Οι φιλικές σχέσεις δομούνται μέσα από βαθιές και χρονοβόρες αναζητήσεις και η ομάδα είναι ένα κλειστό κύκλωμα που δεν ανοίγεται εύκολα σε τρίτους. Σε αρκετές περιπτώσεις τα μέλη μιας ομάδας αποφεύγουν να εκτεθούν παίζοντας μπροστά σε άλλους, αν δεν έχουν διαμορφώσει ακόμη τα κομμάτια όπως θα ήθελαν (Bennett, 1980, σελ. 67). Η συγκεκριμένη ομάδα θέτει μεν ως στόχο την εξειδίκευση για να μείνει κλειστή απέναντι στο κοινό, αλλά το κάνει γιατί, πέρα από τη διαφορετική αίσθηση για το τι είναι έτοιμο ή επαγγελματικό, μεσολαβούν κι άλλοι ανασταλτικοί παράγοντες ως προς την έκθεση σε άλλους: το τι επικοινωνείς προς το κοινό και το ότι επικοινωνείς εμπρός στο κοινό. Οι πέντε αυτοί ενήλικες δεν εκφράζουν μόνο μια μουσική ή τεχνική ανασφάλεια, αλλά και μια υπαρξιακή ή καλλιτεχνική ανασφάλεια.

Αυτή η υπαρξιακή ανασφάλεια ενδυναμώνει ακόμα περισσότερο την ασφάλεια που τους παρέχει η ομάδα. Έτσι, η επένδυση στην ομάδα καταλήγει να εκφράζεται ως επένδυση στη μουσική διαδικασία που την κρατάει ζωντανή, αντιστρέφοντας αυτό που συμβαίνει συνήθως στις αντίστοιχες ομάδες εφήβων ή πολύ νεαρών ενηλίκων. Η μουσική πράξη που έφερε κοντά αυτούς τους ανθρώπους δεν μπορεί πλέον να υπάρξει έξω από τις σχέσεις τους. Αντιθέτως, οι σχέσεις τους πλέον υπάρχουν και έξω από τη μουσική τους πράξη. Η φιλία μετατρέπεται σε ένα μοναδικό οχύρωμα αντίστασης στη μοναξιά που επανανοηματοδοτεί τη σημασία της ομάδας στη ζωή των μελών της (Maisonneuve, 2001). Η μουσική στην ομάδα εκφράζει τη θεσμοποίηση των σχέσεων, και η ομάδα καταλήγει να είναι ένα καταφύγιο μέσα στο οποίο εκφράζονται και καταλαγιάζουν οι βαθύτερες ανάγκες των μελών της. Με τον μετασχηματισμό των πέντε σε παρέα, η ομάδα μάθησης μετατρέπεται συναισθηματικά σε *μπάντα*, σε μια μουσική παρέα με κοινούς στόχους και κοινές φιλοδοξίες. Οι πέντε ενήλικες νιώθουν έτοιμοι να κοινοποιήσουν τη μουσική τους και αρχίζουν να οργανώνουν τις πρώτες τους εμφανίσεις μπροστά στο κοινό. Σταδιακά, με την πάροδο των χρόνων, γίνονται επαγγελματίες του είδους τους.

Η εθνογραφική αυτή μελέτη αναδεικνύει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της άτυπης μάθησης ενηλίκων που εξειδικεύονται σε ένα μουσικό είδος. Οι ενήλικες, έχοντας κοινούς στόχους, συγκατασκευάζουν τη μαθησιακή διαδικασία με άξονα τις ευρύτερες εμπειρίες τους, την ήδη υπάρχουσα τεχνική τους κατάρτιση, κάποιους ήδη διαμορφωμένους τρόπους μάθησης, την αισθητική τους, τις θεωρίες τους για τη μάθηση και τις διαπροσωπικές τους σχέσεις. Παρακολουθώντας το πώς οι ίδιοι χτίζουν και επενδύουν στις μεταξύ τους σχέσεις μέσα από τη μουσική πράξη, η παρούσα μελέτη

φωτίζει κάποιες πτυχές που μπορούν να αξιοποιηθούν στον σχεδιασμό της μουσικής εκπαίδευσης ενηλίκων. Η δυναμική των διαπροσωπικών σχέσεων είναι μια καθοριστική παράμετρος για την κοινωνική και επαγγελματική εξέλιξη των μουσικών, η οποία μπορεί να ενσωματωθεί στους στόχους, τη μεθοδολογία και τον γενικότερο προγραμματισμό των οργανωμένων μουσικοεκπαιδευτικών πρακτικών που απευθύνονται σε ενήλικες, όπως είναι τα προγράμματα μουσικών ειδিকেύσεων, τα μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών και τα μαθήματα μουσικών συνόλων σε τριτοβάθμια ιδρύματα και σε ωδεία.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Allsup, R. E. (2004). Of concert bands and garage bands: Creating democracy through popular music. In C. X. Rodriguez, *Bridging the gap: Popular music and music education* (pp. 204–223). Reston, Va.: MENC.
- Bennett, S. H. (1980). *On Becoming a Rock Musician*. Amherst: University of Massachusetts Press.
- Campbell, P. S. (1995). Of garage bands and song-getting: The musical development of young rock musicians. *Research Studies in Music Education*, 4, 12–20.
- Campbell, P. S. (2002). Early childhood musical development. In L. Bresler & C. Thompson (Eds.), *The arts in children's lives: Context, Culture and Curriculum* (pp. 57–71). Dordrecht: Kluwer Academic.
- Davis, S. G. (2005) 'That thing you do!' Compositional processes of a rock band. *International Journal of Education and the Arts*, 6(16). <http://www.ijea.org/v6n16/>
- Green, L. (2002). *How popular musicians learn. A Way Ahead for Music Education*. Aldershot: Ashgate Publishing.
- Green, L. (2005). The music curriculum as lived experience: children's "natural" music learning processes. *Music Educators' Journal* (USA), 94(4), 27–32.
- Green, L. (2008). *Music, Informal Learning and the School: A New Classroom Pedagogy*. Aldershot: Ashgate Publishing.
- Jaffurs, S. (2006). The Intersection of informal and formal music learning practices. *International Journal of Community Music*. <https://www.intellectbooks.co.uk/MediaManager/Archive/IJCM/Volume%20D/04%20Jaffurs.pdf>
- Lilliestam, L. (1996). On playing by ear. *Popular Music*, 1(2), 195–216.
- MacDonald, R., & Miell, D. (2000). Children's creative collaborations: The importance of friendship when working together on a musical composition. *Social Development*, 9(3), 348–369.
- Maisonneuve, J. (2001). *Εισαγωγή στην Ψυχοκοινωνιολογία* [Introduction à la psychosociologie, 1973] (Μτφρ. Νικόλας Χρηστάκης), Αθήνα: Τυπωθήτω – Γιώργος Δάρδανος.
- McMillan, R. (1999). 'To say something that was me': Developing a personal voice through improvisation. *British Journal of Music Education*, 16(3), 263–273.
- Παπασταύρου, Δ. (2010). *Οι μαθησιακές διεργασίες στη συγκρότηση μουσικών ταυτοτήτων. Η περίπτωση της ομάδας πέντε ενηλίκων από τη Θεσσαλονίκη που μαθαίνουν και παίζουν μαζί μουσική*. Διδακτορική Διατριβή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Παπασταύρου, Δ. (2016). Οι μουσικοί πρότυπα ως εργαλείο ανάδειξης ποιοτικών στοιχείων στις άτυπες διεργασίες μάθησης μιας μουσικής ομάδας ενηλίκων. Στο Μ. Κοκκίδου & Ζ. Διονυσίου (Επιμ.), *Μουσικός Γραμματισμός: Τυπικές και Άτυπες Μορφές Μουσικής Διδασκαλίας – Μάθησης (Πρακτικά 7ου Συνεδρίου της Ελληνικής Ένωσης για τη Μουσική Εκπαίδευση)* (σσ. 381–390). Θεσσαλονίκη: E.E.M.E.
- Vernon, M. (2010). *The Meaning of Friendship*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Χρηστάκης, Ν. (1999). *Μουσικές ταυτότητες. Αφηγήσεις ζωής μουσικών συγκροτημάτων της ελληνικής ανεξάρτητης σκηνής ροκ*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Χρηστάκης, Ν., & Χαλάτσης, Π. (2010). *Φιλικές σχέσεις. Νοήματα και πρακτικές στις ομόφυλες και ετερόφυλες φίλιες*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.